

Dansk entomologisk litteratur

– en historisk oversigt

S. L. TUXEN

At være »entomolog« kan betyde mange ting. M. Th. Brünnich (1737-1823), den første, der i »Insektlære«, 1764 beskrev insekter på dansk, inddeler de insektyndige i 1) Insektlærere, der atter er a) Samlere (Fortolkere, Aftegnere, Forvandlingslærere, Beskrivere, Nyfigne etc.) eller b) Methodister (Filo-soffer, Systematikere, Navngivere) og 2) Insektelskere (Anatomister, Læger og Miscellaner). Lidt af denne inddeling kan vi jo stadig erkende, de professionelle og amatørerne, f. eks., eller beskriverne, biologerne og de anvendte entomologer. Men mærkelig nok nævner Brünnich ikke den gruppe, hvis virke i et land i virkeligheden danner det nødvendige grundlag for alt det andet, nemlig faunisterne; og det mærkelige ligger i, at han selv er vores første entomologiske faunist. I 1760 disputerede han på en lille bog »Prodromus Insectologiæ Siellandicæ«, der opregner og tildels beskriver 555 sjællandske insektarter – i videste forstand.

I 1763 giver han i Pontoppidans Danske Atlas bd. 1 en »Catalogus af Danske Insecter«, der både er en liste og en beskrivelse med afbildninger af 764 arter af insekter – igen i videste forstand. Brünnich har også skabt en række af de danske entomologiske betegnelser og insektnavne, der endnu bruges, selv om f. eks. »famlestænger« ikke slog igennem – men hvorfor er egentlig følehorn bedre?

Omtrent samtidigt, i 1764, udgav O. Fr. Müller (1730-84) sin »Fauna Insectorum Fridrichsdalina«, der er helt på latin, men omtaler med kort Linnéisk diagnose 858 arter af insekter – stadig i videste forstand. Hans »Zoologiæ Danicæ Prodromus« fra 1776 er kun i uegentligste forstand faunistisk, så lidt som hans senere »Zoologia Danicæ«.

Med denne begyndelse var grunden lagt til det kendskab til vore insekter og deres udbredelse, hvorpå biologi, bekæmpelse osv. oven. kan bygges; men der skulle gå lang tid før der skete mere.

Grundlaget for entomologi er ofte samlinger,

og der var mange samlere sidst i det 18. og først i det 19. århundrede; men det var spændende, helst tropiske arter, man ville have. Mest målbevidst dansk samlede prins Christian Frederik (Chr. VIII) med sin lærer, H.S. Holten omkring 1800, men skæbnen var ikke denne samling gunstig. Vendepunktet for udviklingen kom med det berømte møde i Skodsborg Dyrehave i 1830 mellem Strandmøllens 30-årige ejer Chr. Drewsen (1799-1896) og den 15-årige skoledreng J.C. Schiødte (1815-1884). Venskabet blev livslangt og givtigt for dem begge. Drewsen var allerede i gang som samler, og for Schiødte blev det en hjertesag at fremme kendskabet til den danske insektverden.

Schiødte blev i 1842 ansat ved Det Kongelige Naturhistoriske Museum, og fra 1854 tillige ved Universitetet i København. Samtidigt forelæste han på Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Schiødte var autodidakt, men dog professionel entomolog, og han forstod derfor vigtigheden af samarbejdet mellem »agentomologerne« og amatørerne – et samarbejde, der gennem tiderne udviklede sig til et skisma og derpå atter til et samarbejde. Ved konferensråd Jonas Collins mellemkomst – ingen embedsmand har bidraget så meget til dansk kultur som han – fik Schiødte finansiel hjælp til indsamlingsrejser. Hans store bog »Genera og Species af Danmarks Eleutherata [=biller] fra 1841 er systematik, faunistik og biologi, og til sine sidste dage publicerede han »Fortegnelser« over danske insektgrupper. Men han stimulerede også såvel de begyndende amatører som sine elever ved Universitetet til at hellige sig den danske entomologi.

B.W. Westermann (1781-1868) samlede også danske insekter i 20'erne og begyndelsen af 30'erne, men uden lidenskab. Et forbløffende videnskabeligt resultat nåede derimod statsgældskassereren R.C. Stæger (1800-1875) i sit kortvarige forfatterskab (1839-1845) over de tovingede insekter (Diptera), især myg (Nematocera). Begge

disse amatører kom også til at spille en rolle i de foreninger, der i de samme år blev skabt til fremme af bl. a. entomologien, Dansk Naturhistorisk Forening fra 1833 og Skandinavisk Entomologisk Selskab fra 1842-1845. Og allermest betydning for dansk entomologi fik det af Henrik Krøyer i 1836 påbegyndte »Naturhistorisk Tidsskrift«, der dog gik ind i 1849, da Naturhistorisk Forening begyndte sine »Videnskabelige Meddelelser«, men det fik en renæssance i de fjorten bind, Schiødte udgav 1861-1884 som 3. række af tidsskriftet. Heri er Schiødtes og mange andres »Fortegnelser« publiceret. Schiødtes især om biller og tæger, Andr. Bang-Haas' (1846-1925) i 70'erne f. eks. om sommerfugle. Men sommerfuglene fik deres eget værk i Vincent Strøms (1818-1899) »Danmarks Større Sommerfugle«, 1891 – igennem en år-række biblen for lepidopterologerne – indtil biskop Skat Hoffmeyer slog den ud.

Schiødtes efterfølger Fr. Meinert (1833 - 1912) beskæftigede sig især med billelarver, men på det tidspunkt var skismaet mellem »fagentomologer« og »amatører« indtrådt; de sidstnævnte befandt sig ikke særlig godt på Zoologisk Museum. I 1868 tog fem af dem konsekvensen og dannede den 21. februar »Entomologisk Forening« med R.W.T. Schlick (1839-1916) som formand gennem de næste 40 år. Formålet var at holde møder og »snakke sammen« om samlingerne, som var blevet en integrerende del af amatørernes hverdag; men i 1887 lykkedes det at stable »Entomologiske Meddelelser« på benene, bl.a. med Drewsens økonomiske hjælp og med Meinert – der ellers ikke havde været yndet i foreningen – som redaktør. Heri fik nu dansk entomologi en chance efter »Naturhistorisk Tidsskrifts« ophør. Med 1. række, fem bind, sluttede Meinert imidlertid i 1899 redaktionen af »Entomologiske Meddelelser«, og tidsskriftet og foreningen blev nu helt ledet af amatører, af fortræffelige entomologer som billemanden ingeniør Engelhart som formand, og som redaktør bryggerimanden, syrphidespecialisten Alb. Kløcker, og senere juristen I.C. Nielsen, der disputerede på en afhandling om snyltefluer. Nævnes må også J.P. Krygers åndelige indflydelse.

Disse forhold varede til 1919, da museumsmanden Kai L. Henriksen kom ind i bestyrelsen for Entomologisk Forening. Det

væsentligste der skete i denne periode var udgivelsen af forstmanden C.S. Larsens »Fortegnelse over Danmarks Mikrolepidoptera 1916-17«, såvelsom museumsmanden og kobberstikkeren E.A. Løvendals »De Danske Barkbiller« fra 1898, og museumsmanden Will. Lundbecks »Diptera Danica«, af hvilken syv bind nåede at udkomme.

I mellemtiden var der sket en epokegørende begivenhed: Marinbiologen og museumsmanden Th. Mortensen havde undfanget ideen til en serie »Danmarks Fauna« og påbegyndte den i 1907. På det tidspunkt havde ingen andre lande en sådan systematisk/faunistisk serie. Med den som forbillede, undertiden til mindste detaille, findes der nu sådanne faunaer i adskillige lande. 81 bind er til dato udkommet af »Danmarks Fauna«, af disse er 61 om insekter (stadig i videste betydning, dvs. land-leddyr) og af disse er 45 bind skrevet af amatører. I nyeste tid er serien mere eller mindre blevet afløst af den af museumsmanden Leif Lyneborg redigerede »Fauna Entomologica Scandinavica«, hvoraf tolv bind er udkommet, med både fagentomologer og amatører som forfattere. Lyneborg redigerer og publicerer endvidere »Dansk Faunistisk Bibliotek«, af hvilken fire bind til dato er udkommet.

Men endnu en ting skete omkring århundredeskiftet. Læreren A.C. Jensen-Haarup i Silkeborg begyndte, efter to mislykkede forsøg, 1899 udgivelsen af tidsskriftet »Flora og Fauna«. Dets formål var, at amatørerne kunne meddele hinanden om nye fund og iagttagelser, og netop derved blev det – og det er til denne dag – [maj 1983, red. komm.] et vigtigt publikationssted for insektfaunistik og -bionomi. Allerede fra begyndelsen indeholdt det lister og bestemmelsestabeller over danske insekter, vigtigst måske P. Esben-Petersens om netvinger m.m., men også L.P. Jensens over danske storsommerfugle (med danske navne for alle arter!). Både den og »Danmarks Fauna« om sommerfugle blev imidlertid overhalet af biskop Skat Hoffmeyers bøger og hans og Sigfred Knudsens bog om udbredelsesforhold (især i Jylland).

– Entomologisk tæller endnu et tidsskrift, »Lepidoptera«, udgivet siden 1946 af Lepidopterologisk Forening.

Da Henriksen trådte ind i bestyrelsen af Entomologisk Forening var skismaet mellem

fagentomologer og amatører på sit højeste, men med sit lune og sit forstående væsen fik han efterhånden modsætningerne glattet ud, selv om der var stærk modstand mod hans bog om dansk entomologis historie – et enestående værk, som intet land har magen til og hvorfra det her meddelte i vid udstrækning er hentet.

I 1934 trådte den, der skriver disse linier, til som redaktør af »Entomologiske Meddelelser, senere som formand for Entomologisk Forening, og jeg betragtede det som min opgave at videreføre Henriksens linie, dvs. lægge vægt på det alment videnskabelige, men lige så meget på ikke mindst amatørernes faunistiske og biologiske indsats, en linie, der hvad det sidste angår, blev forstærket efter at »Entomologisk Meddelelser« siden 1971 blev skrevet udelukkende på dansk.

Det er navnlig billefaunistikken, der med August Wests fortegnelse fra 1940-1941, Victor Hansens fra 1964 og Frits Bangsholts tillæg i 1981 har stået i forgrunden; end ikke sommerfuglene har fået en tilsvarende behandling, idet Ole Karsholts og Ebbe Schmidt Niensens foretegnelse fra 1976 væsentligst er en liste. Den i 1981 påbegyndte, af Leif Lyneborg redigerede serie »Dansk Faunistisk Bibliotek« søger at råde bod på denne mangel, og nuværende heftes formål er bl.a. også at stimulere interessen for de mindre intenst behandlede insektgrupper. Mange, mange andre entomologer end de her nævnte har bidraget til dansk entomologi. Nogle vil være at finde i forbindelse med de grupper, der behandles i det følgende; her har kun de store linier kunnet trækkes.